

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 17 mars 1944 kl. 1 em.

*Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckt motion om
ändrade grunder för allmänna kyrkomötets samman-
sättning.*

Uti en inom första kammaren väckt, till utskottet hänvisad motion, nr 230 av herrar Sandegård och Lindström, hemställes »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående ändrade grunder för kyrkomötets sammansättning i syfte att tillförsäkra lek-
männen behörigt vidgat deltagande i dess arbete».

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Historik. Kyrkomötets funktioner äro fastställda dels i kyrkomötesförordningen, dels i regeringsformen. Enligt den förra äger allmänt kyrkomöte upptaga kyrkliga mål, som Konungen till det överlämnar eller varom fråga av någon dess ledamot väckes. Mötet äger dock ej annat eller mera besluta än underdåniga utlåtanden, samt föreställningar och önskningar att hos Konungen anmälas. De från Konungen hänskjutna målen böra företrädesvis till behandling upptagas.

Kyrkomötets grundlagsbestämda befogenheter äro inskrivna i §§ 87 och 114 regeringsformen. Kyrkolag stiftas, ändras och upphäves av Konung och riksdag gemensamt, dock att därvid erfordras samtycke jämväl av allmänt kyrkomöte. I § 114 stadgas att ändring eller upphävande av prästerskapets privilegier, förmåner och rättigheter icke må ske utan genom Konungens och riksdagens sammanstämmande beslut och med bifall av allmänt kyrkomöte.

Beträffande kyrkomötets sammansättning stadgas i kyrkomötesförordningen att svenska kyrkans ombud skola vara samtliga biskopar i stiftet eller där någon av dem har förfall, den bland stiftets prästerskap, som domkapitlet i hans ställe väljer; två bland teologiska fakultetens professorer från vartdera av rikets universitet; en vald, med fullmakt å ordinarie ämbete eller tjänst försedd prästman från vart stift; därtill komma av lek-
män valda ombud, ett från Visby stift, två från vartdera av de övriga stiftet samt fem från det eller de valdistrikt Konungen med avseende å förhandenvarande omständigheter bestämmer.

Kyrkomötet består alltså av trettio prästerliga ledamöter och lika många lekmän. Sammansättningen har förblivit oförändrad sedan kyrkomötes-

förordningens tillkomst med de formella ändringar, som blevo en nödvändig följd av Stockholms stifts inrättande.

Grundsatsen att både präster och lekmän skulle vara representerade hade under hela den diskusion, som föregått införande av kyrkomötet, förutsatts såsom given. Det ansågs utan vidare såsom självklart, att i en representation för kyrkan en framskjuten plats måste givas åt prästerskapet. Därtill kom en viktig politisk synpunkt. Kyrkomötet framstod som en kompensation för prästerskapets genom representationsreformen förlorade ställning som ett av rikets stånd, och dess andel i kyrkomötet fick därför icke göras alltför liten. Samtidigt måste emellertid församlingarnas växande anspråk på att bli hörda i angelägenheter som berörde deras intressen tillgodoses.

Om alltså enighet rådde om att kyrkans båda element, präster och lekmän, skulle vara företrädde i kyrkomötet, så härskade i stället redan från början delade meningar om storleken av deras andel i representationen. Det dröjde heller icke länge förrän kyrkomötets sammansättning gjordes till föremål för kritik. Denna kritik följde två olika linjer. Dels påtalades kyrkomötets fåtalighet, dels dessutom den fastställda proportionen mellan de båda representerade kategorierna.

År 1873 väcktes vid kyrkomötet (nr 24) och i riksdagen (II: 178) av en och samme motionär förslag, vari bl. a. yrkades att kyrkomötets medlemsantal måtte ökas till det dubbla, eller 60 präster och 60 lekmannaombud.

I motiveringen berördes även frågan om proportionen mellan de två grupperna, dock utan att någon ändring i detta hänseende föreslogs. Vad som först fölle i ögonen vore kyrkomötets fåtalighet. Att i ett land med närmare fyra millioner till evangeliskt-lutherska befolkningen hörande innebyggare, de prästerliga ombuden oräknade, endast trettio personer skulle anses representera kyrkan vore enligt motionen alltför otillräckligt för att med skäl kunna benämnas en församlingens representation. Proportionen mellan de prästerliga och lekmannaombuden stode icke i ett rättvist förhållande till antalet församlingsmedlemmar. Den borde måhända dock, med ogillande av själva principen, under de rådande förhållandena bibehållas.

Kyrkolagsutskottet (bet. nr 32) avstyrkte ändringsförslaget utan att alls röra vid frågan om lämpligheten av att rubba den stadgade proportionen mellan präster och lekmän. Utskottet nöjde sig med att avvisa tanken på en utökning av kyrkomötets medlemsantal under hänvisning till att de spörsmål, som komme inför kyrkomötet, vore så pass ensartade, att antalet ledamöter vore fullt tillräckligt för att de anhängiggjorda frågorna skulle få en tillfredsställande behandling.

I riksdagen röntes förslaget samma öde och avstyrktes av lagutskottet (utl. nr 14). Utskottet förklarade att i betraktande av det begränsade verksamhetsområde, som kyrkomötet fått sig tillmätt, det med sin rådande sammansättning icke borde sakna tillräckligt stora och mångsidiga insikter för att kunna motsvara sin uppgift.

År 1878 återkom frågan om en fördubbling av medlemsantalet i motion (nr 49) till kyrkomötet och avslogs åter. Samma år väcktes i riksdagens andra kammare en motion (nr 2), som gick utöver de dittills framställda med yrkandet att en utökning av ombudens antal skulle ske, men att denna ökning icke skulle göras likformig för de båda grupperna, utan så att lekmännens representation komme att uppgå till 80, medan prästerskapets skulle stanna vid ungefär hälften. Enligt motionärernas åsikt vore en dylik åtgärd nödvändig för att inskränka den vidsträckta förekomsten av föreningar med synodal självstyrelse, vilka vid sidan av det officiella statskyrkomötet ställde av dem anordnade »fria» kyrkomöten. Endast om det officiella kyrkomötet finge en så allsidig sammansättning, att det verkligen kunde sägas representera församlingsmedlemmarnas millioner kunde dess ställning och inflytande tryggas.

Lagutskottet (utfl. nr 28) avstyrkte motionen med motiveringen att genom den föreslagna rubbningen i förhållandet mellan prästerna och lekmännen de förras inflytande vid kyrkomötet otillbörligt skulle minskas. Härtill borde riksdagen icke utan synnerligen viktiga skäl taga något initiativ.

Vid kyrkomötet 1883 framlades en motion (nr 34), vari kritiserades att det prästerliga elementet vore starkare representerat inom mötet än som vore förenligt med hänsynen till lekmännens långt övervägande talrikhet. Det senaste kyrkomötet hade räknat icke mindre än 37 präster och skolmän, under det att av de övriga 23 ombuden omkring hälften voro ämbetsmän. Endast 3 tillhörde den klass, som utgjorde det stora flertalet av vår kyrkas medlemmar — allmogen. Orsaken till denna bristfälliga representation fann motionären ligga i valsättet, som byggde på den för riksdagens vidkommande såsom olämplig kasserade ståndsprincipen. Om de självskrivna och ståndsviis utsedda ombuden lämnade plats för representanter, framgångsrika ur allmänna val, skulle detta leda till att lekmanneelementet inom kyrkan bleve bättre tillgodosett än tidigare. Motionären ville däremot icke föreslå någon ändring i proportionen mellan de båda kategoriernas representanter. Förslaget avstyrktes av kyrkolagsutskottet (bet. nr 32) och avslogs av kyrkomötet. Samma öde rönt en annan motion (nr 9), vari yrkades att ombudens antal måtte ökas med två präster och två lekmän från varje stift samt likaså från Stockholms stad. Däremot beslöt kyrkomötet (skriv. nr 24) i anledning av en motion (nr 3) att hos Kungl. Maj:t anhålla om sådan ändring av kyrkomötesförordningen, att ombudens antal sattes till 86, varav hälften präster och hälften lekmän.

Då den begärda utredningen icke hördes av togs frågan ånyo upp vid såväl 1888 års kyrkomöte som 1889 års riksdag. Vid båda tillfällena framställdes bl. a. samma förslag som kyrkomötet accepterat 1883, nu dock med negativt resultat. Motiveringen för avstyrkandet var den gängse, att den sammansättning kyrkomötet hade borgade för att det inom sig rymde

tillräckliga insikter för att kunna fylla sina relativt begränsade uppgifter. Genom den andel i kyrkolagstiftningen, som tillkomme riksdagen, hade den allmänna meningen i landet tillräckliga möjligheter att utöva inflytande på denna gren av lagstiftningen.

Den av kyrkomötet 1883 avlåtna framställningen till Kungl. Maj:t hade hänvisats till den s. k. kyrkolagskommittén, vilken i ett den 28 maj 1892 dagtecknat betänkande förklarade sig icke anse önskvärt att den bleve bifallen. Kungl. Maj:t fann i överensstämmelse härmed framställningen icke böra till någon åtgärd föranleda.

År 1903 fattade kyrkomötet emellertid åter ett positivt beslut och riktade i anledning av en motion (nr 6), vari 1883 års hemställan upprepades, en framställning (skriv. nr 3) till Kungl. Maj:t om utarbetande och framläggande av »förslag till förändrade bestämmelser beträffande kyrkomötets sammansättning i syfte att, med ökande av ledamöternas antal i huvudsaklig överensstämmelse med motionen, ett mera levande intresse för och ett allsidigare deltagande i kyrkomötets arbete måtte främjas». Då samma förslag vid 1908 års kyrkomöte åter frambars (mot. nr 67) kunde kyrkolagsutskottet i sitt betänkande (nr 13) meddela, att förevarande fråga vore föremål för beredning inom vederbörande statsdepartement. Motionen föranledde till följd härav icke någon åtgärd.

De senast berörda förslagen hade alla gått på den snävare reformlinjen och endast krävt en ökning av kyrkomötesombudens antal utan rubbning av det rådande förhållandet mellan präster och lekmän. Vid 1910 års kyrkomöte framlades emellertid en motion (nr 35), vari den föreslagna ökningen åter sammankopplades med tanken på en numerär övervikt för lekmanngruppen. I motionen ifrågasattes huruvida en lika stark ökning av de prästerliga som av de icke-prästerliga kyrkomötesledamöterna vore en önskvärd reform. Det enda riktiga måste vara en representativ kyrklig församling, inom vilken lekmanneelementet utgjorde grundstocken och prästerskapet icke begärde annat inflytande än det, som det kunde och säkerligen även skulle erhålla genom sin grundligare kännedom om de kyrkliga angelägenheterna. Hand i hand med den absoluta ökning av kyrkomötets medlemsantal, som tidigare motioner förordnat, borde alltså gå en relativ ökning av dess lekmanneombud, så att dessa komme att t. ex. med en tredjedel överskjuta de prästerliga ombudens antal. Eller också kunde, för den händelse kyrkomötets totala medlemsantal genom den föreslagna åtgärden ansåges bliva alltför stort, ökningen på den prästerliga sidan utan olägenhet bortfalla, och endast lekmanneombudens antal höjas från den nuvarande siffran till 40 å 45. Kyrkolagsutskottet (bet. nr 18) avstyrkte motionen under hänvisning till att Kungl. Maj:t vid utredningen av frågan om ledamötesantalets absoluta ökning icke torde komma att underlåta att till skärskådande upptaga även möjligheten av en ändrad proportion mellan mötets båda huvudgrupper. Utskottet ville därför utan att ingå i prövning av lämp-

ligheten eller olämpligheten av den föreslagna förändringen ej för sin del tillstyrka ett föregripande av den pågående helt visst allsidiga utredningen. Kyrkomötet följde utskottet och avslog motionen.

Något resultat av den återopade utredningen åstadkoms emellertid icke. I anledning av en motion vid 1920 års riksdag (II: 128), vari bl. a. yrkanden om omedelbara val av lekmannaombud framfördes, väckte konstitutionsutskottet (utl. nr 34) ånyo frågan om förstärkande av lekmanrepresentationen i kyrkomötet. I skrivelse (nr 191) till Kungl. Maj:t anhöll också riksdagen om utredning av frågan under vilka förutsättningar ett införande av direkta val av lekmannaombud kunde, i samband med en utvidgad lekmanrepresentation i övrigt, inom kyrkan genomföras samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. I anslutning härtill framlades vid 1920 års kyrkomöte en motion (nr 23) med ytterligare direktiv för den kommande utredningen. Däri underströks bl. a. önskvärdheten av en mindre ökning av de prästerliga kyrkomötesombudens antal, utan att därför intrång gjordes på lekmanrepresentationens utvidgning till att med omkring en tredjedel överstiga den totala numerären av prästerliga kyrkomötesledamöter. Motionen avstyrktes och avslogs dock med motiveringen att kyrkomötet icke på förhand borde binda sig för en viss lösning av frågan.

Den 10 juni 1921 uppdrogs å landshövding Johan Widén att såsom sakkunnig inom justitiedepartementet verkställa en förberedande undersökning angående de i riksdagens skrivelse berörda frågorna. I enlighet med Kungl. Maj:ts beslut på hösten 1922 blev ifrågavarande utredningsarbete emellertid avbrutet våren 1923. En del av utredningen hade emellertid då verkställts och överlämnades av Widén.

Vid 1925 års kyrkomöte framställdes icke mindre än sex motioner, vilka åsyftade ändringar i den kyrkliga styrelsen och representationen och därvid även berörde det föreliggande spörsmålet. I motiveringen till en av dessa (nr 28), vari bl. a. yrkades ökning av antalet lekmannaombud, framhölls att den högt kvalificerade representationen ur särskilt ämbetsmannaklassen, som dominerade i kyrkomötet, förvisso där vore av högt värde, men att vid sidan därav de bredare folklagen, allmogen, industriarbetarna, folkskol-lärarkåren, borgerskapet behövde komma till tals i kyrkomötet på ett starkare sätt än dittills. Detta läte sig emellertid icke göra utan en viss ökning av lekmännens antal, och motionären föreslog 60 såsom en acceptabel siffra. I en annan av dessa motioner (nr 44) yrkades att kyrkomötet måtte ingå till Kungl. Maj:t med anhållan om utarbetande av förslag till sådan ändring av gällande förordning om kyrkomötet, att detta skulle komma att utgöras av 100 ombud, därav 40 präster och 60 lekmän. En tredje motion (nr 14) slutligen anknöt till 1920 års riksdagsskrivelse och krävde fullföljande av den avbrutna utredningen. De nämnda sex motionerna sammanfördes till gemensam behandling och kyrkomötet hemställde hos Kungl. Maj:t (skriv.

nr 31) att den avbrutna Widénska utredningen måtte återupptagas och sedermera föreläggas kyrkomötet. Då denna framställning icke föranledde någon åtgärd, återupptogs frågan i en vid 1928 års riksdag väckt motion (II: 46), vari yrkades att riksdagen hos Kungl. Maj:t ville hemställa, att de av riksdagen begärda utredningarna angående bl. a. utvidgad lekmanna-representation snarast möjligt fortsattes. Konstitutionsutskottet (utl. nr 10) medgav, att de föreliggande spörsmålen vore aktuella och i och för sig väl förtjänta av vidare utredning, men avstyrkte dock motionen med hänvisning till att religionsfrihetssakkunnigas förslag om rätt till utträde ur statskyrkan inom en snar framtid vore att vänta i form av proposition. Genomfördes detta förslag skulle det komma att medföra vittgående konsekvenser även med avseende på kyrkans inre organisation. Enligt utskottets mening saknades därför säkra utgångspunkter för de begärda utredningarna.

Vid 1929 års kyrkomöte återkom frågan i en motion (nr 20), vari hemställdes, att kyrkomötet måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande bl. a. ökat, mera representativt ledamotsantal. Motionen avslogs under åberopande av att 1925 års skrivelse fortfarande vore beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

1925 års kyrkomötesskrivelse anmälades för Kungl. Maj:t den 27 januari 1933, därvid förordnades, att ärendet skulle uppföras å en särskild »förteckning över ärenden, som äro av beskaffenhet att icke för närvarande kunna föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd».

Vid 1934 års kyrkomöte gavs i en motion (nr 10) uttryck åt uppfattningen att starka skäl föreläge för att ånyo upptaga till prövning frågan om kyrkomötets lekmannarepresentation. Motionären uppehöll sig huvudsakligen vid ordningen för val av lekmannaombuden men önskade även en utredning av frågan om icke tiden vore kommen för en utvidgning av kyrkomötets lekmannarepresentation, exempelvis till 60, varigenom lekmännens antal alltså skulle bli dubbelt så stort som prästernas.

I sitt betänkande (nr 4) anförde kyrkolagsutskottet angående frågan om en utvidgning av lekmannarepresentationen, att denna på det närmaste sammanhänge med andra centrala spörsmål rörande kyrkomötets organisation, vilka icke av motionären berörts och icke heller till sin innebörd och sina konsekvenser kunde av utskottet överblickas. Utskottet avstyrkte motionen och kyrkomötet följde utskottet.

Med lagen om domkapitel av den 13 november 1936 kom frågan om kyrkomötets lekmannarepresentation i ett delvis nytt läge, i så måtto som intresset alltmera kom att koncentreras på sättet för valet av denna. Enligt ifrågavarande lag utses lekmannamedlemmarna i domkapitlet av ombuds-församlingar utsedda av pastoratens kyrkoråd. Redan då lagförslaget underställdes 1936 års kyrkomöte ifrågasattes i en motion (nr 21), huruvida dessa föreslagna elektorsförsamlingar icke lämpligen borde tagas i bruk även för utseende av kyrkomötets lekmannarepresentanter. Motionen avslogs,

men väcktes ånyo två år senare (nr 23). Kyrkomötet hemställde (skriv. nr 8) då hos Kungl. Maj:t om utredning och förslag i syfte att överflytta valen av lekmannaombud till kyrkomötet från nuvarande elektorsförsamlingar till de ombudsförsamlingar, som ha att förrätta val av lekmän i domkapitel.

Utskottet. Av den lämnade redogörelsen framgår att nästan ända sedan kyrkomötets tillkomst krav ha rests på att tillförsäkra detsamma ett större ledamotsantal och en mera allsidig sammansättning. Med en utökad representation skulle kyrkomötet komma att ge en mera tillförlitlig bild av de skiftande riktningar och önskemål, som rymmas inom kyrkan. Detta är så mycket viktigare som kyrkomötets huvudsakliga uppgift är att i framställningar till Kungl. Maj:t giva tillkänna den inom kyrkan förefintliga uppfattningen i kyrkliga frågor. Brister vidlåda framför allt sammansättningen av kyrkomötets lekmannahälf, vilken icke kan anses tillfyllest såsom representation för Sveriges folk. Frågan om en ökad lekmannarepresentation bör därför enligt utskottets mening göras till föremål för utredning. Att därvid söka vidmakthålla den nu rådande proportionen mellan präster och lekmän synes icke nödvändigt. Utan att vilja yttra sig om storleken av lekmannarepresentationen anser sig utskottet dock böra framhålla, att antalet lekmän bör vara sådant, att olika meningsriktningar i kyrkliga frågor beredas möjlighet att bliva på ett skäligt sätt företrädade. Därjämte bör övervägas möjligheten av en viss utökning även av de prästerliga ledamöternas antal, särskilt som det torde få betraktas som en brist, att de obefordrade prästerna icke äro valbara till ombud vid kyrkomötet.

Vid en omprövning av frågan om en utökad lekmannarepresentation torde man ej kunna undgå att överväga även spörsmålet om sättet för denna representations utseende. Otvivelaktigt föreligger ett behov av mera tidsenliga former för val av kyrkomötets lekmannaombud. Olika vägar stå här till buds. En väg vore, att låta elektorsvalen, som nu ske å sammanträde inför kyrkostämmas ordförande, verkställas av kyrkofullmäktige eller, där sådana icke finnas, av kyrkostämman. En annan lösning vore, att med bibehållande av nuvarande ordning för val av elektorer, men med upphävande av nuvarande kretsindelning inom stiftet vid val av lekmannaombud, låta dessa val företagas gemensamt av samtliga församlingsombud. En tredje utväg vore, att dessa val verkställdes av den ombudsförsamling, som pastoratskyrkoråden utse för val av lekmannaombud i domkapitlet.

Utskottet anser alltså, att den tidigare berörda år 1921 igångsatta men år 1923 avbrutna utredningen i nu förevarande del snarast bör återupptagas, samt hemställer därför,

att riksdagen i anledning av förevarande motion i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utredning och förslag till ändrade grunder för kyrkomötets sammansättning i huvudsaklig anslutning till vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 16 mars 1944.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande: herrar *Hallén, Jones Erik Andersson, Sandegård, Herlitz, Källman, Karl August Johanson, Sandström, Björck*, John Gustavson*, Sven Hansson, Söderdahl, Thorell, Mosesson, Nilsson i Göteborg, Nolin, Fält, Norén, Pettersson i Norregård, Spångberg* och *Jonsson i Haverö**.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservationer:

- 1) av herrar *Källman, Söderdahl, Nilsson* i Göteborg och *Spångberg*, som under framhållande av att den större frågan om kyrkomötets existensberättigande överhuvudtaget först borde utredas, yrkat avslag såväl på den mindre i förevarande motion väckta frågan som på utskottets hemställan,
 - 2) av herr *Nolin*.
-